

Осадча Карина Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Сухомлин Юлія Володимирівна,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року, у зв'язку з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації, в Україні був впроваджений особливий правовий режим – воєнний стан, що спричинило низку соціально-політичних змін. Надзвичайно важливим елементом у процесі збереження державою стійкості у період повномасштабного військового вторгнення є ефективне функціонування механізмів правопорядку, що потребують постійного вдосконалення відповідно до умов сьогодення.

Як повідомляє Офіс Генерального прокурора, станом на кінець жовтня 2023 року, було зареєстровано понад 111 000 злочинів військової агресії та воєнних злочинів, з них 108 000 – порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 ККУ), 85 – планування, підготовка або розв'язання та ведення війни, вчинених на території України (ст. 437 ККУ), 66 – пропаганда війни (ст. 436 ККУ) та інші. Окрім того, було зареєстровано 163 000 злочинів проти національної безпеки, з них 4730 – посягання на територіальну цілісність та недоторканність України (ст. 110 ККУ), 2800 – державна зрада (ст. 111 ККУ), 6500 – колабораційна діяльність (ст. 111-1 ККУ) та інші [1].

Обсяг роботи, покладений на правоохоронну систему України у зв'язку із повномасштабним вторгненням, потребує впровадження механізмів її оптимізації, зокрема на нормативному рівні, що в свою чергу спричинило внесення низки змін до кримінального процесуального законодавства.

З 24 лютого 2022 р. до КПК України було внесено більше ніж 20 змін відповідними проектами Законів. Хоча не всі вони стосуються регламентації здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, проте переважна більшість впроваджує зміни саме у цій сфері.

14 квітня 2022 року набув чинності Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану».

Особливо зміни торкнулися статті 615 КПК України (особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану), а також

з'явилося доповнення у вигляді статті 615-1 КПК України (відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану). Низка обставин, якими спричинено введення воєнного стану, проводити окремі слідчі (розшукові) дії стає небезпечно, або їх проведення стає неможливим, а отже, вони потребують зміни процесуальної форми їх проведення [2].

Наприклад, проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи у звичайних умовах обов'язково відбувається в присутності двох понятих, про що відповідно зазначається у процесуальних документах. Із провадження воєнного стану, їх присутність є не обов'язковою в умовах існування небезпеки для їх життя та здоров'я, зокрема через обстріли, замінування приміщень в зоні бойових дій. Окрім того, із впровадженням комендатської години, перебування у нічний час без спеціальної перепустки осіб, якої не можуть мати ймовірні поняті, є неможливим.

Відбулися зміни також і у процесі фіксації кримінального провадження. Так, у ст. 615 КПК України зазначено, що якщо в умовах воєнного стану відсутня будь-яка технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань, слідчий, дізнавач прокурор виносить постанову про початок досудового розслідування, яка повинна містити відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 КПК України, та при першій можливості відповідні відомості вносяться до ЄРДР. Після чого розпочинається досудове розслідування кримінальних правопорушень [3].

Зміст 615 ст. КПК України свідчить, що така постанова оформлюється до початку безпосереднього здійснення досудового розслідування, що значним чином може вплинути на ефективність здійснюваних працівниками процесуальних дій в умовах воєнних дій. Тому окремі науковці пропонують в межах удосконалення правового регулювання досудового розслідування в умовах воєнного стану запровадити механізм складення такої постанови постфактум, водночас зауважуючи, що фіксувати рішення про початок досудового розслідування у паперовому вигляді, навіть постфактум, є недоцільним. Аргументуючи позицію нераціональністю використання ресурсів органів досудового розслідування, що в умовах бойових дій можуть бути обмеженими [3].

Зазнав змін і процес фіксації результатів окремих слідчих (розшукових) дій. У виняткових випадках, передбачених ст. 615 КПК України, зокрема у разі неможливості фіксування із застосуванням технічних пристроїв, коли це є процесуально необхідним, допускається фіксування усіма іншими доступними способами із подальшим внесенням даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань за першої можливості [3].

З огляду на зміни, виникає ряд проблем у процесі збирання доказів у кримінальному провадженні. Особливо це стосується відеофіксації (наприклад, за відсутності понятих), яка в подальшому

може бути оскаржена через підозру у підробці чи заміщенні окремих фрагментів тими, що допомогли б спотворити картину вчиненого кримінального правопорушення. Саме тому законодавцю необхідно подбати про створення більш чіткого механізму фіксації із урахуванням перевірки на достовірність, захищеності персональних даних осіб тощо.

Доцільним в сучасним реаліях є запровадження ще однієї не менш важливої процедури – відновлення втрачених матеріалів. Можливість за наявності обґрунтованого клопотання поновити необхідні дані про незакінчене досудове розслідування є необхідним інструментом виконання завдань кримінального провадження в місцях проведення бойових дій, де нерідко втрачається переважна більшість документації органів досудового розслідування.

Окремі науковці наголошують про існування прогалин в процесуальному законодавстві, навіть після впровадження низки змін. Зокрема критикується безальтернативність дотримання засади безпосередності в процесі дослідження наданих органами досудового розслідування доказів. В умовах воєнного стану нерідко раптова смерть потерпілого, свідка, обвинуваченого внаслідок обстрілу може перешкоджати допиту їх слідчим суддею. Тому невизнання даних слідчому показань після повідомлення про кримінальну відповідальність за їх навмисне викривлення вбачається нераціональним [4, с. 318].

Отже, з огляду на трансформацію кримінального процесуального законодавства з початку повномасштабного вторгнення на територію України, можна стверджувати про спроби законодавця підвищити ефективність розслідування кримінальних правопорушень, що в свою чергу сформувало окрему, нову для України, процедуру – особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану. Попри існування прогалин у нормах, що регламентують окремі процесуальні дії, в цілому такий режим значно спрощує процес досудового розслідування та надає правоохоронним органам більше можливостей для реалізації механізмів державного захисту.

Список використаних джерел

1. Офіс Генерального прокурора. Головна – *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.

2. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану»: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2201-20>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 24 серп. 2023 р.

4. Лоскутов Т. Правова регламентація допиту в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. № 71. С. 315–320.